

Postapokalyptická lenivosť

Michaela Zakuťanská: *Lenivosť (klimatická kríza)*

Réžia: Daša Krištofovičová

Dramaturgia: Roman Olekšák

Scéna: Eva Kudláčová-Rácová

Kostýmy: Simona Vacháľková

Zvukový dizajn: Stroon

Pohybová spolupráca: Elena Spaskov, Andrej Šoltés

Účinkujú: Petra Vajdová, Krištof Tobiáš, Andrej Šoltés

Premiéra: 13. 6. 2021, CO kryt, DPOH

Druhá dvojica inscenácií z cyklu *Anómia 21* sleduje príbehy, v centre ktorých stojí žena. Najskôr Nora, potom Júlia. Avšak ich dramaturgické spojenie sa v konečnom dôsledku v niektorých ohľadoch javí ako kontraproduktívne. Ich nadväznosť je problematická v tom ohľade, že je divácky veľmi ťažké vnímať inscenácie celkom samostatne a bez istej komparácie silne prítomnej ženskej témy. A tá je spracovaná tak odlišne, že sa inscenácie navzájom akosi negujú v účinku, oslabujú sa hrany inak dosť premysleného inscenačného zámeru ako jednej, tak i druhej.

Obe inscenácie sa odohrávajú v podzemných priestoroch divadla DPOH. V takzvanom kryte civilnej obrany. Je to nevelký nahý priestor, so surovými betónovými stenami. Na jednu stenu krytu tvorcovia umiestnili malé, doslova komorné javisko, ktorého scénické riešenie (Eva Kudláčová-Rácová) reprezentujú predovšetkým kocky imitujúce betón. Hovoríme o vizuálnom princípe, ktorý sa (vždy v obmenenej podobe) objavuje v každej inscenácii cyklu. Betónová podzemná miestnosť a strohé javiskové riešenie určujú atmosféru skľúčenosti, uzavretosti a izolácie oboch inscenácií, ktorá výborne korešponduje s ich ústrednými témami.

Názov prvej inscenácie z krypty je *Lenivosť* a tým pádom celkom jasne pomenúva hriech, ktorý stojí v centre jej záujmu. Druhú tému zas definuje podtitul – *klimatická kríza*. *Lenivosť* je tragikomický sci-fi skeč, ktorý sa odohráva v roku 2040. Autorka Michaela Zakuťanská tento svet blízkej budúcnosti komponuje ako hypotetický stav spoločnosti po celoglobálnej environmentálnej kríze, v ktorom sa život jednotlivca odohráva v izolácii a prebieha takmer bezvýhradne online. Hlavnou hrdinkou príbehu je vysokoškolská pedagogička Nora, ktorá

žije s Oscarom, personalizovaným humanoidom. Jej dni sú organizované prostredníctvom harmonogramu, ktorý určuje umelá inteligencia. Je to akýsi integrovaný systém, ktorý má na starosti chod jej domácnosti i života. Za splnenie svojich úloh a povinností získava odmeny. Systém pripomína akúsi arkádu, či až hernú simuláciu s levelmi, v ktorej sa pri dodržaní pravidiel a splnení podmienok vždy môže otvoriť nový level, nový životný bonus, ďalšia odmena. Jej pedagogická práca je v podstate absurdná. Svet, v ktorom Nora žije, sa riadi hyperkorektnými pravidlami a väčšina informácií a publikácií je vysoko cenzurovaná. Jej prednášky sú tým pádom veľmi málo obsažné a veľmi krátke. Ale v tomto motíve môžeme čítať aj druhý význam. Ďalší dôkaz toho, ako svet zlaxnel v zmysle takmer neexistujúcich požiadaviek, nárokov na študenta. Povedané zveličene – Nora študentov neučí skoro nič a jej žiaci sa tiež, zdá sa, nemusia vôbec vzdelávať. Vo všeobecnosti sa Zakuťanskej podarilo vytvoriť hyperbolizovanú komickú alúziu na možné vyústenie problémov postinformačného sveta či tiež budúcu podobu milostných vzťahov, nových foriem výroby potravín a podobne. Konflikt hry nastáva v momente stretu hrdinky s opravárom Jakubom. Ten patrí ku skupine ľudí, ktorá odmietla žiť pod kontrolou systému umelej inteligencie a žije na okraji novovzniknutého spoločenského poriadku. Okrem toho, že sa medzi nimi zrodí vzájomná príťažlivosť, Jakub Noru konfrontuje so svojím videním sveta a spochybňuje jej spôsob života. Nora vďaka jeho pôsobeniu začína mať čoraz hlbšie pochybnosti, ale napokon ju systém zmanipuluje novou úžasnou odmenou, sprístupní jej ďalší level a ona zotráva v zabehaných koľajach.

Zakuťanská vytvorila tragikomický príbeh ženy, odohrávajúci sa na pozadí sveta poznačeného environmentálnou krízou. Táto téma síce nestojí v centre deja, ale je maximálne citeľná. V mnohom definuje podobu Norinho života. S hlavnou témou – lenivosťou, je to už problematickejšie. Zakuťanská hriech lenivosti spracovala vo farebnom odtieni tohto pojmu, ktorý s ním síce súvisí, ale značne prenesene. Tento posun je zjavný v spôsobe, akým autorka spracovala i motív materstva, sexuality a vzťahov. Norin partner je humanoid, naprogramovaný presne podľa jej predstáv a môže ho kedykoľvek zmeniť či upraviť jeho osobnosť. Je tak oprostená takmer od všetkých zvyčajných vzťahových úskalí, od práce, ktorú si vzťahy vyžadujú. Jej pohľad na materstvo je podobný. Síce o dieťati uvažuje, ale nechce ním byť životne či pracovne obmedzovaná. Doslova hovorí, že by chcela dieťa nie na stálo, ale len sem-tam – pohrať sa, pritúliť a potom mať zasa pokoj, kým nebude mať znova náladu. Postava Jakuba Norin životný postoj vníma ako sebastredný a egoistický. Norina obhajoba stojí na tvrdení, že len žije podľa noriem systému, správa sa zodpovedne voči planéte, nikoho

druhého neohrozuje, lebo sa zdržiava stále doma a venuje sa sebe a svojej pedagogickej práci. A koniec koncov, z objektívneho hľadiska jej nemožno nič zvlášť vyčítať. Je sebecké a zlé, ak si žena nevie predstaviť mať deti? Nechce obetovať svoj život materstvu? Tieto otázky visia vo vzduchu inscenácie a vyznievajú skôr v Norin neprospech. Zakuťanská do svojho textu zakomponovala niekoľko narážok, ktoré nahľadávajú pozitívne tendencie v diskusiách o posunoch v ženských právach, sexuálnej orientácii a pod., ale jej autorský zámer nie je celkom čitateľný. Je to snaha o kritický komentár alebo hovoríme výsostne o humore?

Ale vráťme sa späť k hlavnej téme – lenivosti. Norin svet charakterizuje skôr akási životná pohodlnosť, prídely instantnej radosti, slasti či potešenia a naopak eliminácia akéhokoľvek utrpenia, obety, sebazaprenia. Život ako čisté konzumenstvo, ale tentoraz s minimálnou environmentálnou stopou. Hriech lenivosti, ako si ho predstavujeme v jeho základnej podobe, to veľmi nie je, ale Zakuťanskej sa podarilo dať mu novú, posunutú či presnejšie aktualizovanú podobu. Podobu hriechu lenivosti 21. storočia, ktorý skôr určuje pojem pohodlnosť. Napriek tomuto významotvornému posunu má Zakuťanskej text miestami slabšie momenty, a to predovšetkým v zmysle ilustratívnosti či istej tézovitosti replík. To sa však darí v inscenácii výrazne preklenúť vďaka dvom faktorom – réžii a herectvu. Hravá a dynamicky vedená réžia Daše Krištofovičovej spolu s autormi pohybovej spolupráce (Elena Spaskov, Andrej Šoltés) pracuje s telom a imaginatívnosťou herca v pantomimickom zmysle. Réžia zachováva minimalizmus scény a rekvizity absolútne redukuje. Všetko stojí na hereckom stvárnení – od iluzívnej práce s imaginárnym predmetom až po definíciu priestoru, v ktorom sa konkrétna scéna odohráva. Tento princíp sa v inscenácii úspešne uplatňuje najmä zásluhou výborného herectva Petry Vajdovej, predstaviteľky Nory. Jej javiskoví partneri Krištof Tobiáš (Oskar) a Andrej Šoltés (Jakub) síce vytvárajú štandardne kvalitné výkony, Vajdová však stojí v centre a obrazne drží celú inscenáciu vo svojich rukách. Herečka dokáže z Nory vytvoriť ucelený obraz ženy plný charakterotvorných nuáns, hyperbolického nadhľadu, emočných strihov i tragikomického balansu. Vajdovej výkon je plastický a prirodzený a ani v žánri, akým je sci-fi, sa z jej kreácie nevytráca uveriteľnosť.

Inscenácia *Lenivosť* sa azda ako jediná z cyklu *Anómia 21* dokázala priblížiť k naplneniu ambícií tohto projektu. A hoci môžeme polemizovať o jej niekoľkých nedostatkoch, darí sa jej napojiť ako na tému, tak na pomenovanie istých neuralgických bodov celospoločenského hriechu.

Hriech za dverami bytu

Uršula Kovalyk: *Opatruj sa, Júlia (pýcha, domáce násilie)*

Réžia: Kateřina Quisová

Dramaturgia: Roman Olekšák

Scéna: Eva Kudláčová-Rácová

Kostýmy: Simona Vachálková

Účinkujú: Milada Rajzíkóvá, Annamária Janeková, Juraj Bača

Premiéra: 13. 6. 2021, CO kryt, DPOH

Inscenácia s názvom *Opatruj sa, Júlia!* ponúka emocionálne nasýtený pohľad za zatvorené dvere bytu, v ktorom prebieha domáce násilie. Možnosti úniku obeť značne redukuje aj prebiehajúca pandémia a od prvej chvíle je zrejmé, že dielo smeruje k psychologickému dráme, ktorá nedá divákovi vydýchnuť. Napojenie sa na takto naturalisticky spracovanú tému môže byť pre diváka pomerne náročnou úlohou. A to zvlášť po predchádzajúcej komickej sci-fi inscenácii, akou je *Lenivosť*, ktorá sa dotýka podobných tém, ale v celkom inej konštelácii. Ako už bolo povedané, spojenie týchto dvoch inscenácií je skôr medveďou službou pre jednu i druhú. Odhliadnuc od toho, že téma domáceho násilia reprezentuje veľký spoločenský problém, ktorého rozmer sa ešte väčšmi prehĺbil práve v súvislosti s protipandemickými opatreniami a jednoznačne si vyžaduje výraznejší diskurz. Inscenácia *Opatruj sa, Júlia!* sa o to nepochybne usiluje a hoci voči nej môžeme vysloviť viacero výhrad, minimálne z tematického hľadiska a evidentnej snahy rozpútať diskusiu i mimo javiska si zasluhuje uznanie.

Príbeh má tri postavy – manželov Júliu a Róberta a Róbertovu matku Hildu, ktorá s párom žije v spoločnej domácnosti. Obeťou násilia je práve Júlia. Ocítá sa v situácii dvojitého útlaku. Najskôr vidíme ten psychický, ktorý jej spôsobuje svokra. Nevestu neustále kritizuje a tento negatívny obraz dookola predkladá synovi. Očierňuje a ponižuje ju priamo pred jeho očami za neplnenie si svojich „ženských“ povinností ako starostlivosť o domácnosť a manžela, za výzor, za to, že ešte nie je tehotná i že má osobné ambície vymykajúce sa Hildinej predstave o správnej manželke. Róbert sa v tomto konflikte drží skôr v úzadí, ale jeho agresia sa neustále stupňuje. Róbert žiarli, je majetnícky a manipulatívny, doslova si Júliu kupuje a následne zaväzuje k poslušnosti. Postupne sa dostávame čoraz hlbšie do ich vzájomného vzťahu, ktorý je všetko, len nie funkčný. Inscenácia ponúka obraz stupňujúceho

sa psychického, fyzického i sexuálneho násillia, ktorý sa nanešťastie spolu so snahou o psychologickú sondu do jeho príčin, dešifrovania rodinnej minulosti a ďalších faktorov kumuluje natoľko, že miestami balansuje na hrane únosnosti. Príčiny tohto vyznenia pramena už v pôvodnom texte hry Uršule Kovalyk. Réžia Kateřiny Quisovej zameraná na element herca je úmyselne tlmená v prospech textu, ale nedarí sa jej celkom eliminovať jeho problematické miesta. Slabinou pôvodnej hry sú časté deklamačné či tézovité repliky, ktoré majú potvrdzovať emocionálne vyznenie, ale efekt je skôr opačný. Podobne je to aj s opakujúcimi sa nadrealistickými či snovými monológmi postáv, ktoré sa do realisticky vedeného príbehu nepodarilo funkčne začleniť. Škrípe i vnútorná výstavba niektorých scén, vývoj a charakterotvorba postáv. Tieto roviny inscenáciu posúvajú smerom k pátosu, preexponovanosti a vo výsledku ju smerujú až k istému emočnému vydieraniu diváka.

V iných ohľadoch zas môže inscenácia dokonca vyvolať rozpaky z vyobrazenia ženy a jej roly v spoločnosti. Tento kolízny moment však nevyplýva z diela samotného, ale vzniká ako ďalší dôsledok nešťastnej voľby kombinácie sledu inscenácií. *Lenivost'* ponúka akýsi ironický komentár a kritiku absencie, odsúvania materstva v živote ženy, tiež akúsi polemiku k emancipovanej a výhradne na seba orientovanej podoby života hlavnej postavy Nory. A následne pozorujeme Júliu, ženu, ktorá kladie odpor a nechce pristúpiť na „tradičnú“ rolu submisívnej a poslušnej manželky, za čo je nielen devalvovaná, ale stáva sa aj obeťou domáceho násillia. Hoci sa obe inscenácie sami osebe nepokúšajú tlmočiť názory istého antifeministického spektra, ich spojenie ich môže nechcene indikovať.

Opatruj sa, Júlia! stojí na hereckých výkonoch a hoci sú v mnohých ohľadoch na vysokej úrovni, chýba im výraznejšia režijná synkretizácia. Najprekvapivejším, v pozitívnom zmysle slova, sa javí výkon Juraja Baču v postave Róberta. Bača dokázal viesť polohu manipulatívneho agresora s adekvátnou dávkou nebezpečnosti a zároveň jej dodať drobný punc človečenstva. Jeho Róbert je okrem tyrana vo vnútri i zlomený a traumatizovaný „chlapec“. Annamária Janeková, predstaviteľka Júlie, sa musela herecky vyrovnat' s mimoriadne náročnou úlohou šírky výrazových a emocionálnych polôh, ktoré si postava vyžaduje. Vo výkone mladej herečky skutočne nevidno žiadne výraznejšie zakolísanie. Jej Júlia má krehký esprit v kombinácii s odtieňom akejsi vôle po vzdore, ale i napriek tomu je Janekovej herectvo takpovediac trochu v béžových farbách. Oblúk vzdoru a následného znášania násillia sa jej síce darí kreovať veľmi pôsobivo, ale akosi sa nevieme dostať hlbšie k ďalším vrstvám jej osobnosti mimo pozície obeť a manželky, ktorá má záľubu v maľovaní. Vychádza to však už zo samotného textu, ktorý sa viac zameriava na drobnokresbu pojmu

„obete“ než na samotný charakter Júlie. Hereckou predstaviteľkou matky Hildy je Milada Rajzíková. Jej výkon je v zmysle štýlu herectva najodlišnejší. Herečka postavu stvárňuje s dávkou odstupu a akejsi parafrázy na toxickú postavu matky, miestami až v hyperbolickej rovine. Nie je jasne čitateľné, či ide o herecký, alebo režijný zámer, ale v istom ohľade možno povedať, že Rajzíkovej výkon, hoci technicky veľmi kvalitný, v konečnom dôsledku participuje na slabinách inscenácie, ktoré sme spomínali vyššie.

Inscenácia *Opatruj sa, Júlia!* s podtitulom *domáce násilie* má zjavne úmysel podať správu o surovosti, zúfalstve, bezmocnosti a násilí páchanom za dverami bytov rodín, ktoré zd'aleka nemusia byť na chvoste sociálneho rebríčka, v navonok solídnych rodinách, kde tento závažný spoločenský problém vôbec nemusíme tušiť. Tento úmysel sa jej aj skutočne darí. Od prvého momentu cítime ono zlovestné napätie, ktoré nevyhnutne vyústi do tragédie. Na strane druhej hovoríme o inscenácii z cyklu *Anómia 21*, ktorej hlavnou témou mal byť jeden zo siedmich smrteľných hriechov. Bulletin k inscenácii uvádza, že týmto hriechom je pýcha. A po tej tu niet ani stopy. Problém vyjadrenia a funkčného začlenenia témy hriechov, ktorá má byť scelujúcou niťou cyklu, je badateľný viac-menej v každom výslednom javiskom tvare. Ale v prípade tejto inscenácie absentuje celkom úplne a ostáva sa pýtať, prečo vôbec došlo k tomuto tematickému spojeniu, keď celkom prirodzenou a logickou voľbou pre takýto príbeh sa javí hriech hnevu, ktorého nenaplnený potenciál z inscenácie *Bratislava by night* by sa mohol uplatniť práve tu...

Nora Ibsenová